

CASTELLANOS, Jordi / MARRUGAT, Jordi (dir.) (2021): *Història de la literatura catalana, volum VII (Literatura catalana III. Del 1922 al 1959)*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Editorial Barcino / Ajuntament de Barcelona, 743 p.

Continuació del volum VI de la *Història de la literatura catalana*, dedicat a les dues primeres dècades del segle passat (el temps del Modernisme, el Noucentisme i les Avantguardes), aquest nou lliurament, el VII, abraça des de 1922, quan el trencament del pacte entre els intel·lectuals i els polítics, i la subsegüent dictadura de Primo de Rivera l'any següent, serveix per a liquidar el moviment noucentista, fins a 1959, any en què la mort de Carles Riba, simbòlicament, posa el punt i final a una sèrie de processos literaris i culturals endegats als anys vint i trenta, alhora que pren forma el Realisme Històric, que en prendrà el relleu. A l'endemig, el 1939, amb la imposició de la dictadura franquista i la persecució del català, que va significar un cop duríssim per a una literatura que havia iniciat un procés de modernització. Més de quatre dècades són, per tant, les que abraça el present volum, estructurat en dues parts simètriques: els anys vint i trenta, d'una banda; els anys quaranta i cinquanta, de l'altra.

El primer capítol, a càrrec de Neus Real, tracta de la vida cultural i literària entre 1922 i 1939. Així, els anys vint venen marcats per la fi del Noucentisme; altrament, a la dècada següent, amb la proclamació de la Segona República Espanyola i la restitució de la Generalitat, la literatura catalana recobrarà el seu paper oficial i institucional. Real també remarca el paper de la premsa al llarg de les dues dècades, que viu una etapa de modernització no només tècnica sinó també pel que fa als seus continguts, ja que s'hi vehicularan els principals debats polítics, culturals, socials i literaris, alhora que permetrà la professionalització d'alguns col·laboradors. Un aspecte a destacar del període és l'aparició de noves editorials i col·leccions adreçades a tota mena de públic, des de projectes culturalistes (Fundació Bernat Metge, Editorial Barcino) a d'altres que posaran el punt de mira en la novel·la (Llibreria Catalònia, Proa). I és que la cultura deixa de ser patrimoni de l'alta burgesia en tant que es consoliden unes classes mitjanes i baixes cada vegada més culturitzades, amb un especial paper per a la dona, els infants i els joves. La darrera baula de la cadena són els premis literaris, que serveixen d'estímul als autors al mateix temps que permeten dinamitzar el mercat; el més significatiu, per la seva trajectòria i popularitat, serà el Joan Crexells, de novel·la.

El segon capítol està dedicat a la narrativa. S'inicia amb una introducció als debats sobre la novel·la a càrrec d'Eulàlia Pérez Vallverdú, seguida d'un estudi sobre els corrents novehístics entre 1925 i 1939, obra de Maria Campillo. Les idees que s'hi exposen ja van ser esbossades per l'autora en treballs anteriors com *El conte entre 1925 i 1939*. Després d'unes consideracions sobre els models de novel·la, els referents europeus i la política de traduccions, Campillo traça tres corrents narratius alhora que té present el cas singular de Josep Pla, autor de llibres que s'aproximen al gènere novehístic sense acabar de ser-ho. El primer seria el que inclou la recuperació dels narradors modernistes emmudits pel Noucentisme, vinculat a unes formes realistes i que va revifar la polèmica entre el camp i la ciutat; hi destaquen Joan Puig i Ferrer (amb l'autoficcional *Camins de França*), Prudenci Bertrana (es revisa la trilogia autobiogràfica *Entre la terra i els núvols*) i Pere Coromines (prou oblidat de la crítica). Una tradició modernista que donarà lloc, als anys trenta, a novel·les que plantegen problemàtiques socials o bé influirà en escriptors joves com Sebastià Juan Arbó. Ara bé, el corrent dominant a l'època fou el psicologista, lligat a una modernitat que, a Catalunya, es va traduir en l'ús d'unes tècniques d'introspecció tradicional com l'ús de la tercera persona. Campillo hi singularitza autors com Carles Soldevila (reivindica l'oblidada *Moment musical*) i Miquel Llor, però també hi ha espai per a Domènec Guansé, Maria Teresa Vernet, Aurora Bertrana o per als inicis de Xavier Benguerel i Mercè Rodoreda. Un tercer grup l'integra la narrativa vinculada a l'anomenada Colla de Sabadell, que va voler acabar amb el pacte de ficció tradicional a través de la desmitificació o la paròdia humorística. Si bé C. A. Jordana o Joan Oliver formen part d'aquest corrent, serà sobre Francesc Trabal que Campillo posarà el focus a través d'una lectura cronològica de la seva narrativa, que relaciona amb codis com la pintura, el dibuix o la música.

La poesia d'entreguerres és objecte del tercer capítol. D'antuvi Jordi Marrugat, el seu autor, ens fa avinent la diversificació de propostes nascudes arran de la dissolució del moviment noucentista. La po-

ètica postsimbolista va ser la que va dominar el panorama poètic dels anys trenta. Com que el terme «postsimbolisme» es presta fàcilment a equívocs, Marrugat ens ofereix unes lúcides pàgines dedicades a precisar els trets que defineixen aquesta etiqueta amb abundants exemples no només de la bibliografia que hi fa referència sinó també de la premsa de l'època i dels reculls que s'hi relacionen. I fixa els noms dels poetes que van assumir els principis postsimbolistes (Carner, Folguera, Riba, Foix, Manent, Roselló-Pòrcel, Vinyoli i Teixidor), als quals cal afegir els noms de Garcés, Josep Sebastià Pons, Agelet i Garriga, Llacuna o Clementina Arderiu. Tanmateix, van existir alternatives a aquesta poètica considerada excessivament intel·lectualista. Serien els casos del neopopularisme (a partir de *Vint cançons*, de Garcés), la paròdia, l'humor i la sàtira (pròpia del Grup de Sabadell i, en especial, de Joan Oliver), o la revifada de tendències nascudes durant el Modernisme (Agustí Bartra en seria el representant més destacat).

Marrugat també és autor de la monografia dedicada a Carles Riba. Després d'unes pàgines introductòries sobre la crítica, la narrativa i la traducció, el gruix de l'estudi està dedicat a la poesia, analitzada cronològicament i dividida en tres períodes. El primer, en què s'abraça la poètica simbolista, comprèn els dos llibres d'*Estances* i *Tres suites*, on Riba crea un llenguatge específic per analitzar una experiència d'autoconeixement en què fusiona la condició humana i la poesia. El segon, la guerra i l'exili, se cenyeix a la seva obra major, *Elegies de Bierville*, en què converteix en símbol l'experiència viscuda. El tercer, marcat pel retorn a Catalunya el 1943 i la seva col·laboració amb la cultura clandestina, comprèn tres reculls: *Del joc i del foc*, que aplega poemes de guerra, exili i retorn, *Salvatge cor*, en què «traça un recorregut de coneixement per amor» (p. 230), i *Esbós de tres oratoris*, recreació d'episodis bíblics.

Joan Ramon Veny-Mesquida és el redactor del capítol sobre J. V. Foix, un autor que «va aconseguir de conjuminar dues inclinacions oposades, la de la construcció racional i la de l'experimentació ençà i enllà dels límits de la raó, dues tendències que va posar en pràctica en tota la seva obra, tant la periodística com la de creació» (p. 239), que es posen de manifest en les dues grans línies d'investigació poètica que va seguir: la realitat (inclosa la del somni) i el llenguatge, i la dissolució de fronteres entre els gèneres (poesia i prosa, preferentment). Després d'una sintètica biografia, Veny-Mesquida divideix l'estudi en dos grans blocs. El primer, 1901-1936, en què demostra com Foix intenta construir una poètica incardinada en la tradició, però també deutora de tendències més noves, a través d'assajos de caràcter avantguardista i de poesia en vers, de textos de creació i d'anàlisi. El segon, 1947-1973, se centra en els models de creació que hi va donar a conèixer, classificats en funció de si es tracta de poesia en vers (hi destaquen *Sol, i de dol* i *Les irreal omegues*) o en prosa (*Diari de 1918*, segurament amb *Sol, i de dol* l'altre gran projecte, aquest inacabat, de Foix).

El següent capítol, a càrrec de Neus Real, està dedicat a la prosa de no-ficció (periodisme, crítica, assaig...); un gènere que respon a la necessitat de recuperar el públic que el consumeix en altres llengües i a la voluntat d'eleva el nivell cultural del país. Així, el periodisme té un dels moments àlgids en el període d'entreguerres; a més d'educar els lectors i divulgar i incidir en la producció literària en català, esdevé una via de professionalització per als autors. Deixant de banda Riba, Real destaca la tasca periodística de Carles Soldevila, Josep M. de Sagarra, C. A. Jordana i Carme Nicolau. Quant a la crítica, se n'estudia la funció social (el paper del públic o la dependència respecte als sectors culturals) i la seva classificació en dos grups: el primer, el catòlic, que aglutina Manuel de Montoliu, Maurici Serrahima o Ramon Esquerra, l'introductor del mètode comparatista; el segon, dedicat a l'actualitat, té en Tomàs Garcés, Domènec Guansé, Lluís Montanyà o Armand Obiols alguns dels principals representants. L'assaig, emparentat amb els estudis literaris i l'erudició, assoleix un relleu notable: les tribunes on es desplega són publicacions com la *Revista de Catalunya* o l'empresa de Josep M. de Casacuberta, «Els Nostres Clàssics». El capítol es tanca amb unes notes sobre els llibres de viatges, les biografies, els retrats literaris, les memòries i els dietaris.

L'autor del capítol dedicat a Josep Pla és Xavier Pla. L'inicia amb unes consideracions sobre la fortuna literària de l'autor empordanès, que considera un fenomen social, més enllà de l'àmbit estrictament literari. L'estudiós ens mostra els principis pels quals es regeix la seva poètica: la creació d'una imatge pública a través dels seus textos i de les estratègies narratives i retòriques de què se serveix per a

donar-los versemblança. De fet, Pla no es va presentar mai com un novel·lista sinó com un autobiògraf (tot i que no podem deixar de qüestionar-vos les relacions amb el referent i la veritat). En són exemples la novel·la *El carrer Estret* o el dietari *El quadern gris*, probablement el llibre més destacat de la seva trajectòria literària.

En el capítol dedicat al teatre de preguerra, Núria Santamaria dibuixa un recorregut per les seves principals tendències: el teatre infantil, on destaca el paper de Josep M. Folch i Torres, que «tractava de garantir l'eficàcia moralitzadora a través de la curiositat i la identificació emocional» (p. 319); el teatre en vers, de gran èxit gràcies a les reposicions de peces vuitcentistes, amb Josep M. de Sagarra com a capdavanter des de l'estrena de *Rondalla d'espervers*; el teatre de tema urbà, i en particular barceloní, en què sobresurten els noms de Josep Pous i Pagès, Avel·lí Artís i Balaguer, Pompeu Crehuet, Prudenci Bertrana i Miquel de Palol; els gèneres de consum, lligats al món del Paral·lel, com el vodevil, el cuplet, la revista i la seva derivació cap al teatre popular realista; i, per últim, el teatre burgès amb la figura destacada de Carles Soldevila.

Una altra monografia versa sobre Josep Maria de Sagarra i n'han tingut cura Francesc Foguet i Miquel M. Gibert, directors actuals de la seva obra completa. Amb bon criteri es ressegueix la seva trajectòria incardinant els diversos gèneres que conreà: des dels primers poemaris, que oscil·len entre la lírica i la narrativa, i els inicis teatrals (que conformaran el futur «poema dramàtic») fins a les incursions en la novel·la (amb la cèlebre *Vida privada*). A la dècada dels trenta Sagarra s'acosta, en poesia, al postsimbolisme i es convertirà, alhora, gràcies a peces com *El Cafè de la Marina*, en el dramaturg més prestigiós del seu temps. Després de retornar de l'exili, es dedica a la traducció (Shakespeare, Dante), a la creació d'*El poema de Montserrat*, en què plasma les conseqüències que va tenir en la cultura catalana la victòria franquista; a les magnífiques *Memòries*; a la prosa de viatges *La ruta blava*; i al retorn a l'escena, marcat pel fracàs de reformar el seu teatre i acostar-lo a la modernitat.

La primera part finalitza amb un capítol dedicat a la Guerra d'Espanya. Obra de Maria Campillo, l'estudi és una síntesi del seu assaig *Escriptors catalans i compromís antifeixista*, en què demostrava com la gran majoria dels escriptors catalans es van posar del costat de la República pel que significava de defensa de la cultura i la llibertat de pensament. Campillo repassa el paper que van tenir en el conflicte bèl·lic l'Agrupació d'Escriptors Catalans, el Comissariat de Propaganda, la Institució de les Lletres Catalanes i les publicacions. Quant a la literatura produïda entre 1936-1939, se'ns fa evident la seva complexitat: en poesia es publiquen llibres que s'alineen amb la poètica postsimbolista (*Tres suites*, de Carles Riba), però d'altres s'associen al moment històric en què es viu; pel que fa als gèneres narratius, hi proliferen els contes amb voluntat testimonial (els relats de Rodoreda, Benguerel o Jordana).

El segon bloc del llibre s'inicia amb un panorama sobre la literatura de postguerra (1939-1959). Com bé exposa Olívia Gassol, la derrota de la República va significar la implantació del règim franquista i, en conseqüència, la repressió contra els usos del català, que van quedar fora de l'àmbit domèstic i folklòric, la creació d'un nou teixit institucional (l'Institut Español de Estudios Mediterràneos en detriment de l'Institut d'Estudis Catalans, abocat a la clandestinitat) o la reconversió al franquisme de centres intel·lectuals com l'Ateneu Barcelonès, la Biblioteca de Catalunya o l'Institut del Teatre. Altrament, la clandestinitat va ser l'única opció a la dècada dels quaranta per a aquells escriptors que no combregaven amb el règim franquista, a través de lectures poètiques, revistes (*Poesia, Ariel*) o editorials (La Sirena). El 1946, amb l'adaptació del règim al nou context sorgit després de la Segona Guerra Mundial, es va permetre la publicació de llibres en català supeditats a la censura: els tiratges curts i la seva reduïda capacitat de difusió van fer difícil la viabilitat de les noves col·leccions amb l'excepció de l'Editorial Selecta, fundada per Josep M. Cruzet.

Maria Campillo ens apropa a l'exili de 1939 en la literatura catalana. En poesia es posa de relleu la diversitat d'estètiques a partir d'exemples de Josep Carner, Pere Quart i Agustí Bartra. Quant a la narrativa, la voluntat testimonial és l'element que vertebrava bona part de textos de la dècada dels quaranta, com *556 Brigada mixta*, d'Avel·lí Artís-Gener *Tísner*, o *Els darrers dies de la Catalunya republicana*, d'Antoni Rovira i Virgili. També l'experiència de l'exili permet a l'escriptor plantejar la dicotomia entre dos mons, Europa i Amèrica, la dificultat d'adaptació, el no-retorn o la pèrdua de la identitat; uns temes que

Campillo singularitza en les novel·les *Tots tres surten per l'Ozama*, de Vicenç Riera Llorca, *Érem quatre*, de Ferran de Pol, *Paraules d'Opòton el vell*, de Tisner, i *El món de Joan Ferrer*, de C. A. Jordana.

Jordi Marrugat mostra en el següent capítol com la poesia va esdevenir el centre de la resistència cultural catalana contra el franquisme pel seu valor simbòlic i per la seva facilitat de difusió sense la necessitat d'un suport institucional ni d'una dedicació continuada. Un gènere que destaca per la diversitat d'unes poètiques que oscil·len entre el postsimbolisme i les avantguardes. Pel que fa a la primera, sense renunciar a la construcció d'una poesia catalana moderna i universal, va empeltar-se d'un compromís polític i social: deixant de banda Carner i, sobretot, Riba, de qui es palesa la seva influència en poetes joves (Antoni Pous) i de més enllà de Catalunya (Xavier Casp, Marià Villangómez), Marrugat destaca les produccions de Marià Manent, Joan Teixidor, Joan Vinyoli i Màrius Torres. Si bé durant les dècades de 1940 i 1950 el postsimbolisme fou el màxim referent poètic, també va ser criticat per autors amb un model poètic oposat com foren Salvador Espriu, Pere Quart o Agustí Bartra; dels dos darrers, el capítol conté interessants notes de lectura. Altrament, les avantguardes tindran en Josep Palau i Fabre i Joan Brossa els principals representants.

Un dels autors més representatius de la literatura de postguerra és, sens dubte, Salvador Espriu. Olívia Gassol divideix la monografia en tres apartats en funció dels gèneres, tot i la seva interrelació. En el primer, dedicat a la narrativa, es posa de relleu les similituds entre *Fanny* i *El doctor Rip* i el pas inhabitual de la novel·la a la narrativa curta (menció especial mereixen els jocs hipertextuals a *Ariadna al laberint grotesc*). En el segon, el teatre, està dedicat a les peces majors *Antígona* i *Primera història d'Esther*. En el darrer, es ressegueix cronològicament la producció en poesia, que s'obre amb *Les cançons d'Ariadna*: presentada com un continu, amb *La pell de brau* com a punt d'inflexió, conté apunts sobre reculls i poemes concrets.

Del capítol sobre la narrativa, se n'ha encarregat Margarida Casacuberta. Hem de tenir present que entre 1939 i 1945 les obres més significatives del gènere en català es publiquen a l'exili (com la recentment recuperada *Ombres i tenebres* de Manuel Valldeperes), mentre que l'activitat literària a l'interior del país és insignificant. El 1946, com se'n fa esment al llarg del llibre, representarà l'intent de reconstruir una infraestructura cultural (editorials, premis, crítica) que permeti connectar amb el públic lector català. Quant a la narrativa de la dècada dels cinquanta, s'hi combinen veus de preguerra (Rodoreda, Villalonga, Calders) i d'altres de noves. Casacuberta també assenyala la importància del conte en aquella dècada (les antologies o el paper del premi Víctor Català); l'obra de Josep Pla i el seu enfocament «objectiu» a *El carrer Estret*; la novel·la catòlica amb Joan Sales, Xavier Benguerel, Blai Bonet i Ramon Folch i Camarasa; el magne projecte narratiu de Joan Puig i Ferrer, *El pelegrí apassionat*; i, per últim, els intents de renovació narrativa, que es desenvoluparà a les dècades següents, per part de Maria Aurèlia Capmany, Jordi Sarsanedas, Joan Perucho, Josep M. Espinàs i Manuel de Pedrolo.

Els següents capítols estan dedicats a tres dels narradors més importants del període. Maria Campillo ens ofereix una lectura de l'obra de Mercè Rodoreda, que desmunta la tòpica anàlisi cronològica que la dividia en etapes i cicles narratius, cosa que la redacció en paral·lel d'alguns textos, però publicats en dates molt diferents, avala (l'atmosfera del conte «La salamandra», publicat el 1967 a *La meva Cristina i altres contes*, es relaciona amb la de la novel·la inacabada *La mort i la primavera*, iniciada el 1960 i de publicació pòstuma). Des d'aquesta premissa Campillo estructura el capítol a partir d'eixos temàtics i tècnics com són la construcció d'un univers propi a partir d'una sèrie de referents literaris (des de la tradició catalana a la Bíblia, de Dante a Katherine Mansfield), el contingut dels tres repertoris de narrativa curta, la coherència de les novel·les sobre el pas del temps i la memòria (*La plaça del Diamant*, *La mort i la primavera*, *El carrer de les Camèlies* i *Quanta, quanta, guerra*), o la individualització de *Mirall trencat*, una *summa* novel·lística que abraça tècniques, temes, motius i personatges des del segle XIX fins al psicologisme.

Un altre narrador singularitzat és Llorenç Villalonga. Vicent Simbor, l'autor de l'estudi, focalitza l'obra literària en els gèneres de la novel·la, el conte i el teatre i les relacions entre ells pel que fa a la temàtica, els espais o els personatges. Quant a la novel·lística, Simbor no para atenció només a les conegudes *Mort de dama* i *Bearn o la sala de les nines*, sinó al conjunt de la seva producció. Per aquest motiu

ens exposa quins són els teòrics (Ors, Ortega y Gasset) i els models (France, Proust) a partir dels quals Villalonga construirà un model narratiu, «la novel·la d'idees», que oscil·la entre el psicologisme i la ideologia, i que Simbor classificarà en blocs temàtics: «el mestratge de la vella Europa de la Il·lustració, la recreació nostàlgica del passat, la visió satírica del món actual, el viatge a Utopia i la vida com risc» (p. 612). L'anàlisi de les aportacions de Villalonga a la narrativa breu i al teatre (hi destaquen els «desbarats», que, segons Simbor, són les peces que han resistit millor l'embat del temps) tanquen el capítol.

El darrer narrador estudiat és Pere Calders. Carme Gregori analitza, d'antuvi, la poètica de l'escriptor barceloní, «la noció de fantasia no s'oposa, sinó que s'integra, en una concepció de la realitat que ha de donar compte, de manera global, de l'experiència humana, incloent-hi la imaginació» (p. 627), i l'aplica a una obra que difícilment es pot qualificar de «literatura fantàstica», ja que Calders en parodia els tòpics. Gregori analitza els contes, però no des de la perspectiva d'uns reculls independents, sinó que se'ns en mostren els trets recurrents a partir d'exemples («El primer arlequí», «La ratlla i el desig»...): els personatges, la paròdia dels gèneres literaris, l'exploració de l'absurd o les ironies textuais. També hi ha espai per a la literatura de guerra (*Unitats de xoc...*), la narrativa de tema mexicà (*L'ombra de l'atzavara*, *Gent de l'alta vall...*), l'enfrontament amb el Realisme Històric (els articles «L'exploració d'illes conegudes», amb idees que ja defensava als anys quaranta) o les novel·les, tant les que va publicar (*Ronda naval sota la boira*) com les que van romandre inèdites.

L'últim capítol del llibre tracta del món del teatre. Enric Gallén ens apropa a la delicada situació del gènere en implantar-se la dictadura franquista i el procés de reconstrucció ulterior. Gallén, prèviament a l'anàlisi d'autors i obres, ens ofereix un documentat panorama sobre els escenaris teatrals barcelonins, les modalitats (teatre de cambra i universitari), la creació de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, el món editorial i els premis. Seguidament, s'analitzen els principals models de les cartelleres de l'època, que continuen les línies dramàtiques més convencionals de la preguerra (sainet, melodrama i comèdia de costums); un teatre que cerca la comercialitat en detriment de la innovació i la modernitat. Gallén també recupera noms de dramaturgs que, malgrat les circumstàncies, van intentar ser innovadors: Xavier Regàs, Francesc Lorenzo Gàcia o Santiago Vendrell i Fontanilles, alhora que ens ofereix sintètiques monografies sobre els que considera més destacats: Joan Oliver, Carles i Ferran Soldevila, Maria Aurèlia Capmany, Ricard Salvat, Josep Palau i Fabre i, especialment, Manuel de Pedrolo.

Posem el punt i final a la ressenya remarcant el rigor amb què s'ha redactat el volum VII de la *Història de la literatura catalana*. Un llibre que, com bé apunta Jordi Marrugat al pròleg, sintetitza dècades d'unes recerques iniciades per Joaquim Molas i culminades per Jordi Castellanos i els seus deixebles, bona part dels quals han tingut cura dels capítols, alhora que ens ofereix un útil i imprescindible estat de la qüestió sobre el panorama literari català entre 1922 i 1959.

Josep CAMPS ARBÓS
Universitat Oberta de Catalunya

CHABROLLE-CERRETINI, Anne-Marie / IGLÉSIAS, Narcís (ed.) (2021 [1549]): Joachim Du Bellay: *La defensa i il·lustració de la llengua francesa*, trad. de Narcís Iglésias. Catarroja / Barcelona / Palma: Afers, 120 p.

Ens alegrem de l'edició i traducció al català del manifest col·lectiu del grup de la *Pléiade* signat per Joachim Du Bellay el 1549 en defensa de la llengua francesa com a llengua vulgar del s. XVI, digna de qualsevol ús i, especialment, vàlida per a la creació literària i la poesia com ho foren anteriorment el grec i el llatí. Aquest assaig, tan entusiasta i patriòtic, ha estat considerat per alguns historiadors de la llengua francesa l'obra més rellevant —tret de les obres literàries— d'aquell segle, el segle de la creació del francès modern (*le moyen français*). És una obra cabdal en la història de les llengües romàniques que s'independitzaven del llatí escrit omnipresent i de la primacia de les llengües clàssiques, una refe-